

*Ірина ПАЛАСЕВИЧ,
Оксана МИГО
(Дрогобич, Україна)*

ВИХОВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Одним із провідних напрямів мовленнєвого розвитку дошкільників є удосконалення звукової культури рідного мовлення та своєчасно організована освітньо-виховна робота щодо її формування. Сенситивним для цього є період старшого дошкільного віку, коли діти найбільш чутливі до розрізнення фонем, їх диференціації, свідомого використання засобів виразності мовлення.

Науковцями (А. Богуш, Н. Гавриш) виокремлено основні завдання виховання звукової культури мовлення дітей, а саме: розвиток у них фонематичного слуху, фонематичного сприймання, що дозволяє їм диференціювати схожі, близькі між собою фонemi; правильне мовленнєве дихання; виховання орфоепічної нормативності мовлення; формування у малят елементарних уявлень про голосні, приголосні (тверді та м'які) звуки, вміння розрізняти їхнє символічне та знакове сприйняття як основи грамотності; а також сприяння свідомому використанню як мовленнєвих (тон, наголос, сила голосу), та і позамовленнєвих (жести, міміка, постава) та інтонаційних засобів виразності відповідно до умов та завдань спілкування [1, с. 183].

Очевидно, що у вихованні звукової культури мовлення важливим є розвиток та поступове удосконалення органів, що беруть участь у творенні мовлення, правильне положення яких під час вимови як окремих звуків, так і звукосполучень та слів уможливорює чітку їх артикуляцію, що є необхідним для розуміння змісту висловлювань. З огляду на це

дошкільний педагог повинен добре знати специфіку артикуляції кожного звука, особливо важких для вимови шиплячих, свистячих та сонорних звуків, що, своєю чергою, дозволить йому вчасно виправити ці мовленнєві недоліки.

Правильна вимова звуків залежить значною мірою й від дикції – ступеня виразності й чіткості його артикуляції та фонематичного слуху, сформованість якого визначає здатність дитини розрізняти й виокремлювати кожен окремий звук у слові; володіти елементами звукового аналізу слів. Добре розвинений фонематичний слух сприяє формуванню у дошкільників фонематичного сприймання. Дослідниця О. Трифонова визначає окреслену дефініцію як здібність маляти виокремлювати кількість звуків у слові, їх послідовність, а також уміння правильно сприймати на слух та диференціювати всі фонемати, особливо ті, що схожі за звучанням. Як зауважує науковець, недостатньо розвинене фонематичне сприймання призводить до неправильного відтворення звуків, тому інколи діти можуть спотворювати звуковимову, замінювати іншими, або ж їх формування відбувається із затримкою [4, с. 47].

Нормальне звукоутворення забезпечується також правильним мовленнєвим диханням, яке, зі свого боку, сприяє увиразненню й підтримці гучності мовлення, вмінню дитини робити паузи, логічні наголоси, використовувати засоби інтонаційної виразності.

Очевидно, що дошкільний педагог має бути яскравим прикладом для дітей у практичному використанні мовленнєвих засобів, чітко й виразно вимовляти всі звуки рідної мови, комунікувати з ними з помірною силою голосу, повільно, дотримуючись логічних наголосів, пауз. Він також має дбати про розвиток й удосконалення органів мовлення та слуху дітей, забезпечити розвивальний мовленнєвий простір й змістовну їх навчально-мовленнєву діяльність у закладі дошкільної освіти з метою виховання усіх складових звукової культури мовлення: закріплення правильної вимови

звуків, розвитку у дошкільників мовленнєвого дихання, фонематичного сприймання, а також інтонаційної виразності мовлення.

Реалізувати окреслені завдання можливо за умови розуміння можливостей розвитку дошкільників. Відзначимо, що у дітей шостого року життя удосконалюється фонематичного сприймання; достатньо розвинене мовленнєве дихання, за допомогою якого забезпечується нормальне утворення того чи того звука, відповідна гучність мовлення, логічні та фразові наголоси, паузи. Старші дошкільники змінюють темп свого мовлення залежно від ситуації спілкування, використовуючи при цьому інтонаційні засоби виразності.

Зауважимо, що на цьому віковому етапі дошкільники зазвичай оволодівають вимовою всіх звуків, хоча у деяких з них ще недостатньо артикуляційно сформований звук [р] та шиплячі; також можуть спостерігатися недоліки у вимові звуків, якщо це стосується збігу кількох приголосних, або ж ці помилки можуть бути пов'язані із зміною молочних зубів.

У старших дошкільнят збільшується зацікавленість до звукового оформлення слів. Проявляється це в тому, що діти, вслухаючись у слова, намагаються визначити особливості, а також подібності в їх звучанні; самостійно добирають пари слів, близькі за звучанням. У малят розвивається здатність до звукового аналізу слова: вони визначають кількість звуків у слові, їх послідовність, виокремлюють голосні та приголосні звуки, тверді і м'які, уміють елементарно користуватися схемою звукового аналізу слів. Старші дошкільники здатні поділяти слова на склади, виділяти наголошений склад, а також залюбки експериментують зі звуками та словами та вдаються до римування [3, с. 45].

Очевидно, що виховання усіх компонентів звукової культури мовлення у дошкільнят залежить від особливостей їхнього розвитку (фізичного, психічного, соціального). З огляду на це науковці виокремлюють основні причини, через які у старших дошкільників можуть ще спостерігатись

помилки у звуковимові, серед яких – фізіологічні, психологічні та соціальні. До перших відносять порушення у розвитку центральної нервової системи, тому малюк не може чітко розрізнити ті мовленнєві рухи, які утворюються під час артикуляції того чи того звука. Щодо психологічних чинників, то це недорозвинене слухове сприймання, а також слабка пам'ять та нестійка увага. Один і той самий звук може по-різному сприйматись дитиною: то правильно вона його може артикулювати, то спотворювати вимову або ж замінювати іншим. Останні, соціальні причини дослідники пов'язують насамперед із тим середовищем, в якому перебуває дитина: низька мовленнєва культура дорослих, мовленнєві порушення у їхньому мовленні, байдуже ставлення до мовлення дитини [1, с. 323].

Якщо ж мовлення дітей характеризується перестановками, пропусками звуків та складів, це означає, що структура слів відтворюється неправильно. До трьох років таке явище зумовлене фізіологічно, тобто вважається нормальним, однак у віці 4–5 років є сигналом стійкого порушення структури слова, і в такому разі дитина потребує допомоги кваліфікованого фахівця – логопеда [2].

Як показує практика, найважчою є диференціація звуків [ш] – [щ], [ч] – [ц], [ц] – [с], часто діти не диференціюють також [ж] – [ш], [з] – [с], [ш] – [с], [к] – [т], [д] – [т], тому зміст корекційно-розвивальної роботи у цьому напрямі повинен бути спрямований насамперед на розвиток органів артикуляції, слухової уваги, процесів фонематичного сприймання як першооснови правильної звуковимови, а також на постановку, автоматизацію, диференціацію звуків та введення їх до самостійного мовлення.

Ефективними у роботі з дітьми, що мають порушення звукової культури мовлення, є індивідуальні заняття із використанням комп'ютерних технологій. Цікавими є завдання, що використовуються на постановку й автоматизацію, а також диференціацією найбільш схожих

звуків: [с] – [ш], [з] – [ж], [ц] – [ч], [р] – [л] або тих звуків, які діти змішують. До прикладу, на таких заняттях малятам насамперед пропонується артикуляційна гімнастика, яку виконує разом з ними персонаж із казки «Веселий язичок». Захопливими та яскравими є ті творчі завдання, дидактичні вправи й ігри, які з'являються перед ними на екрані. Закріплення правильної вимови звуків здійснюється набагато цікавіше, коли дитина вивчає коротенькі віршики, промовляє чистомовки й скоромовки разом із комп'ютерним персонажем, правильно відтворює почуті слова із відповідними звуками, дотримуючись при цьому відповідного темпу, сили голосу, інтонації, яку задає цей казковий персонаж.

Зауважимо, що діти з неабияким захопленням люблять прослуховувати записані на диску різні звуки (наприклад, певні природні явища, звуки транспорту, тварин тощо) та відгадувати їх. Розвиваючи фонематичне сприймання у дітей, важливо також акцентувати на доборі завдань, які навчають дитину диференціювати схожі між собою за звучанням звуки. Наведемо приклад такого завдання: на екрані з'являються картинки із зображенням різних предметів, назви яких починаються на задані звуки, або ж різні картинки, де ці звуки можуть бути й відсутні. Дошкільник має вибрати тільки ті, де є задані звуки, та «розселити» їх у два будиночки. До прикладу, навчаючи малят диференціювати звуки [з] – [ж], можна запропонувати їм «розселити» звуки у будівлі зеленого та жовтого кольору; «одягти» крону дерев тими листочками-картинками, у назві яких є тільки один із заданих звуків; вибрати картинку з опозиційним звуком тощо. Такі завдання розвивають й активізують не лише мовленнєві вміння й навички, а й зорову й слухову пам'ять та увагу дітей [2, с. 62 – 63].

Отже, можемо зробити висновок, що своєчасно організована освітньо-розвивальна робота щодо формування звукової культури мовлення дітей сприяє її удосконаленню та передбачає систематичне

ознайомлення старших дошкільнят з елементами мови, формування у них первинних уявлень про специфіку творення звуків, їх характеристики, умінь здійснювати звуковий аналіз слова, а також доцільно користуватися засобами виразності мовлення.

Сформованість усіх складових звукової культури мовлення дитини-дошкільника сприятиме подальшому його успішному навчанню грамоти та уможливить наступність ЗДО та початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах / за ред. А.М. Богуш. 2-ге вид., допов. Київ : Слово, 2011. 704 с.

2. Логопедична робота у дитячому садку / упоряд. Г.М. Лисенко. Київ : Шк. світ, 2011. 120 с.

3. Паласевич І. Дошкільна лінгводидактика : метод. матеріали до самост. роботи студентів. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 148 с.

4. Трифонова О. Виховання звукової культури мовлення в дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Південноукр. держ. пед. у-тету ім. К.Д.Ушинського*. Одеса : Вість, 1997. Вип. 1. С. 45–49.

**Тетяна ПАНТЮК,
Марія ВОВКАНИЧ**
(Дрогобич, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Численні наукові публікації і практика сучасної дошкільної освіти доводять, що важливу роль у процесі розвитку дошкільця відіграє освітній простір, який оточує дитину в широкому розумінні та сенсі його функціонування [1; 2; 3]. Дослідники освітнього середовища в умовах закладу дошкільної освіти дотримуються позиції щодо його трикомпонентної структури, а саме: